

56. Tauta uz sociālā darvinisma āķa

Nesenā pāreja no sociālisma uz kapitālismu notika ar milzīgu optimismu – dzīvesprieku, ticību nākotnei, dzīves svarīguma kaismīgu izjūtu. Katram bija savs iegansts milzīgajam optimismam. Vieni cerēja atgūt nacionalizētos namus un zemi, vieni cerēja tikt pie namiem un zemes, vieni cerēja uzsākt vētrainu biznesu un ātri kļūt bagātiem, vieni priecājās par iespēju apceļot pasauli, doties uz Rietumiem strādāt, mācīties, dzīvot. Noteikti bija arī tādi cilvēki, kuru optimismu stiprināja atbrīvošanās no kompartijas diktatūras, jo tās pirmorganizāciju nekaunīgākie partijas sekretāri nekautrējās glūnēt pat svešā guļamistabā. Noteikti bija arī tādi cilvēki, kuru optimisms sakņojās iespējā sapirkties ārzemju mantas, dzert skotu viskiju, franču vīnu un franču konjaku, smēķēt amerikāņu cigaretes, „žiguli” nomainīt ar „mersedesu”.

Nesenajā pārejā no sociālisma uz kapitālismu vismazāk domāja par šīs pārejas metafiziski fundamentālajiem aspektiem. Respektīvi, vismazāk domāja par turpmākās dzīves eksistenciālajiem nosacījumiem – cilvēka transcendentālo vērtību un cilvēka pašrealizācijas iespējām. Tāpat vismazāk domāja par kapitālisma determinēto cilvēku savstarpējo attiecību tonusu un cilvēciskās solidaritātes tonusu. Tātad vismazāk pievērsa uzmanību tam, ka kapitālisma gaišajā nākotnē kardināli mainīsies dzīves eksistenciālā stratēģija un eksistenciālās perspektīvas, kas agrāk vai vēlāk daudziem noteikti izvērtīsies nebūt vieglā psiholoģiskajā pārbaudījumā. Pie tam ne reti izvērtīsies tādā smagā pārbaudījumā, kad sākotnējā optimisma vietā iestāsies totāls pesimisms – bezcerība, nomāktība, neticība.

Protams, milzīgs optimisms pats par sevi vienmēr ir akls jūtu stāvoklis. Turklāt mūsu toreizējā optimisma aklumu objektīvi sekmēja izglītība, audzināšana un ideoloģija. Sociālisma iekārtas cilvēkam bija jābūt cilvēkam ar neapsīkstošu dzīvesprieku, nesagraujamu ticību nākotnei, dzīves vērtības neapstrīdamu izjūtu. Uz sociālisma iekārtas cilvēka apziņu dziļu iespaidu atstāja izglītības, audzināšanas un ideoloģijas sludinātie morāles principi „viens par visiem, un visi par vienu”, „cilvēks cilvēkam draugs, biedrs un brālis”.

Cilvēki varēja skeptiski izturēties pret minētajiem morāles principiem. Taču viņi nedrīkstēja apgalvot, ka šiem principiem viņu dzīvē nav nekāds reālais segums. Viņi nedrīkstēja apgalvot, ka praktiski „visi nerūpējās par vienu” un cilvēks jebkurā dzīves eksistenciālajā situācijā ir nežēlīgi atstāts viens pats ar savām problēmām bez kolektīvā atbalsta un bez kolektīvās atbildības. Filosofiski izsakoties, t.s. padomju cilvēki zināja divas lietas. Viņi zināja, ka nekad nekļūs „roffelleri”, un viņi zināja, ka visos priekos un bēdās vienmēr līdzās būs citi cilvēki – darbabiedri, kaimiņi, bet ne tikai draugi un ģimenes piederīgie.

Kapitalistiskajā iekārtā minētie morāles principi nav populāri. Tie stabili neatspoguļojās izglītībā, audzināšanā un ideoloģijā. Visstabilāk var atspoguļoties mācītāju sprediķos. Kapitalistiskajā iekārtā valda citi principi, nosakot katra cilvēka eksistenciālo stratēģiju un eksistenciālās perspektīvas. Dominē privātās iniciatīvas princips, konkurences princips, merkantilisma princips, spēka prioritātes princips. Jau trešo gadsimtu kapitālisma kritiķi nemitīgi atkārtoti, ka kapitālismā „cilvēks cilvēkam ir zvērs”. Rietumos savā laikā radās filosofiskie virzieni, kuru centrā ir eksistenciālās problēmas un jēdziens „atsvešinātība”. Ar šo jēdzienu raksturo cilvēka sociālo atsvešinātību, kad dzīvē cilvēks ir palicis viens pats bez jebkāda līdzcilvēku atbalsta, jo cilvēciskā solidaritāte ir liels retums.

Neapšaubāmi, pēcpadomju gadu rūgtās dzīves pieredzes rezultātā „atmodas” optimisma noplākšanu (arī pārvēršanos pesimismā) psiholoģiski visvieglāk pārdzīvoja vecākā paaudze. Tā teorētiski zināja, ko var sagaidīt no kapitālisma. Kapitālisma kritika padomju izglītībā, audzināšanā un ideoloģijā varēja daudz ko pārspīlēt. Tomēr cilvēka metafiziski fundamentālā problemātika tika attēlota precīzi. Visprecīzāk tas attiecas uz atsvešinātības drausmīgo klātbūtni kapitālismā.

Ļoti interesanti ir tas, ka šīs kritikas precizitāti šodien savdabīgā veidā apstiprina mūsu pārtīgākie jaunieši, kuru smadzenēs nevar būt padomju izglītības, audzināšanas un ideoloģijas saturs. Viņu novērojumos un secinājumos līdzās ir pilnīgi cits idejiskais saturs - neoliberālisma

un postmodernisma melnais zombējums. Tāpēc ir sevišķi liels prieks, ka šis melnais zombējums tomēr nespēj sajaukt visas mūsu jaunās galvas.

Tā, piemēram, šodienas cilvēka eksistenciālā stratēģija un eksistenciālās perspektīvas ļoti pareizi ir atveidotas kāda domājoša jaunieša nesenajā publikācijā ar lepnu virsrakstu „Latvijā izdzīvo un uzvar stiprais”.

Publikācijā ir teikts: „Kopš Latvijas neatkarības atjaunošanas, kad cīņā par brīvību un demokrātiju solidāri stāvējām plecu pie pleca, uzvaras gājienu ir piedzīvojis individuālisms. Devīzi "izdzīvos stiprākais" sabiedrībā plaši tiražējuši un popularizējuši gan politiķi, gan dažnedažādi eksperti, gan masu mediji. Rezultātā šis princips jūtams gan cilvēku savstarpējās attiecībās, gan veiksmīgi nostiprināts pat mūsu valsts likumdošanā”.

Tam ir pilnā mērā jāpiekrīt.

Nākas pilnā mērā piekrist arī citiem jaunieša secinājumiem: „Rezultātā esam uzcēluši valsti, kurā viena trešdaļa sabiedrības dzīvo nabadzībā vai tuvu tai, sociālās nevienlīdzības līmenī esam starp Eiropas valstu "pirmrindniekiem", bet masveidīga emigrācija ir labs veids, kā risināt bezdarba problēmas. Toties neliela sabiedrības daļa, tie stiprākie, kuri izvēlējušies pareizās profesijas, dzīvo ļoti labi”.

Pēcpadomju izglītības, audzināšanas un ideoloģijas auklējums var neprast (vai baidīties) lietas saukt īstajā vārdā. Jaunais autors nelieto sociālā darvinisma jēdzienu, kaut gan viņa minētā devīze ir viens no sociālā darvinisma galvenajiem elementiem.

Tas, ka jaunais autors mūsu zemē notiekošo skaidri un gaiši nenosauc par sociālo darvinismu, nav tik svarīgi. Svarīgi ir tas, ka viņš ir precīzi uztvēris un nosodījis vienu no mūsdienu riebīgākajām sociālajām tendencēm. Tā, saprotams, skar ne tikai Latvijas ļaudis.

Sociālais darvinisms ir vēsturiski jauna socioloģiskā teorija. Katrā ziņā formulēta pēc jēdziena „darwinisms” rašanās 1860. gadā. Noskaidrots, ka Eiropā jēdziens „sociālais darvinisms” pirmo reizi lietots kādā publikācijā 1877. gadā.

Sociālais darvinisms nav patīkama teorija. Tiek uzskatīts, ka pēc II Pasaules kara par sociālo darvinismu priecājās vienīgi dažāda tipa neģēļi. Viņiem patīk ļauni tīksmināties, ka sabiedrībā viss notiek tāpat kā dabā – izdzīvo tikai spēcīgākie jeb kā teica viens no sociālā darvinisma dedzīgākajiem pielūdzējiem Rietumu civilizācijā slavenais angļu filozofs Herberts Spensers (1820-1903) „*survival of the fittest*” (stiprākā izdzīvošana).

Čārlzs Darvins nepriecājās par sociālā darvinisma teoriju. Darvins šo teoriju uzskatīja par viņa mācības vienpusīgu interpretāciju. Evolūcijas galvenais faktors ir dabiskā izlase, kā rezultātā izdzīvo spēcīgākie indivīdi. Cīņa par eksistenci ir sastopama. Tiklīdz viss būtu pareizi. Taču Čārlzs Darvins uzskatīja, ka cīņā par eksistenci ļoti liela loma ir tādiem sociālajiem instinktiem kā izpalīdzība, mīlestība, biedriskums. Nemitīgajā cīņā par eksistenci cilvēki ir ne tikai izpratuši kolektīvisma nepieciešamību, bet evolūcijas laikā arī iecementējuši kolektīvismu. Mēs šodien savā modernajā terminoloģijā varam teikt – iecementējuši ģenētiskajā līmenī. Cilvēku gēnos ir minētie humānie sociālie instinkti. Visjaunāko laiku zinātne to ir pierādījusi.

Tiesa, Čārlzs Darvins bija novērojis, ka visiem planētas etnosiem šie humānie sociālie instinkti nav vienādā mērā attīstīti. Tāpēc viņš par cilvēku evolūcijas progresīvo mērķi atzina nepieciešamību panākt, lai planētas visiem etnosiem augstā pakāpē būtu attīstīti humānie sociālie instinkti.

Rietumu zinātnē un publicistikā par sociālo darvinismu daudz prātoja no XIX gs. beigām līdz II Pasaules karam. Pēc kara sociālā darvinisma tēma kļuva nepolitkorekta tēma. Tā asociējās ar nacismu un eigēniku, ko dievināja fašistiskā Vācija.

Sociālais darvinisms klusu snauda aizkrāsnē diemžēl tikai līdz XX gadsimta 90. gadiem. Aizvadītā gadsimta beigās sociālais darvinisms kļuva par Rietumu civilizācijas jaunbagātnieku morāles kodeksu. Un nav nekāda atšķirība starp kapitālisma zemju jaunbagātniekiem un bijušo sociālisma zemju jaunbagātniekiem. Tā ir viena tipa masa. Tā eiropēdu rasē ir tipoloģiski vienota jauna sociālā kārtā, kura sevi uzskata par visspēcīgākajiem cilvēkiem mūsdienu sociumā. Šīs kārtas apziņā burbuļo sociālā darvinisma teorētiskie postulāti, kurus viņi bez mazākās kautrēšanās propagandē un nostiprina dzīves praksē ar savu algoto sulaiņu „politiķu” un

„žurnālistu” starpniecību. Tas ir process, kas Latvijā „veiksmīgi nostiprināts pat mūsu valsts likumdošanā”, kā raksta prātīgais jaunietis.

Iespējams, kāds vērīgāks globālo procesu analītiķis sociālā darvinisma kultā saskata prāvu atšķirību. Proti, saskata lielāku aktivitāti bijušajās sociālisma zemēs. Tajās sociālā darvinisma klātbūtnei ir ievērojami griezīgāks un ciniskāks vēriens nekā Rietumu vecajās kapitālistiskajās zemēs. Austrumeiropas miljonāru un miljardieru plikadīdas ievērojami atklātāk un nekaunīgāk tīksminās ar savu spēcīgumu, skaļi nolaupot nevērtīgos „lūzerus” un pavēlot visdažādākā veida „lūzeriem” nemaisīties pa kājām „kreatīvajai šķirai”. Vērīgāks globālo procesu analītiķis teiks, ka pasaulē visantihumānāko sociālā darvinisma caurstrāvoto grāmatu ir izdevuši krievi M.Hodorkovska redakcijā 2006. gadā.

Mentālās atšķirības starp ASV un Rietumeiropas t.s. finanšu kapitālisma dzemdētajiem jaunbagātniekiem un Austrumeiropas „prihvatizācijas” dzemdētajiem jaunbagātniekiem noteikti ir konstatējamas. Bet tas sociālā darvinisma kontekstā nav galvenais. Galvenais ir tas, ka ir konstatējamas sociālā darvinisma metodoloģiskās izmaiņas. XX gadsimta beigās jaunbagātnieku atmodinātais sociālais darvinisms vairs nav tas pats sociālais darvinisms, kuru XIX gadsimtā apcerēja Herberts Spensers. Ar sociālo darvinismu ir notikušas radikālas izmaiņas. Sociālais darvinisms ir ieguvis jaunu funkciju. Sociālais darvinisms ir saplūdis ar genocīdu.

Tagad sociālo darvinismu var uzskatīt par genocīda neaizstājamu izpalīgu. Ja agrāk genocīds bija vērsts pret nācijas kādu atsevišķu etnosu un, piemēram, Vācijā tas tika realizēts vāciešu labklājības vārdā, tad tagad genocīds ir vērsts pret visu nāciju (ikdienas valodā – tautu), bet nevis tikai pret kādu atsevišķu nācijas etnosu. Radies ir nacionālā mēroga genocīds. Turklāt tagad genocīda iemesls nesakņojās rasu naidā, bet gan metafiziski fundamentālajā būtībā – cilvēka eksistenciālajā nevērtībā. Rietumu civilizācijā publiski ir uzplaukusi legāla nostādne par nevērtīgiem (liekiem) cilvēkiem, kuri nav spējīgi piedalīties dzīves konkurencē.

Un, lūk, šī nacionālā mēroga genocīda metodoloģiskā platforma (metožu kopums) ir sociālais darvinisms. Leģitimētā sociālā darvinisma teorija tiek slavināta kā perspektīva sociālā doktrīna. Ne velti mūsu prātīgais jaunietis ir spiests atzīt, ka „devīzi ”izdzīvos stiprākais” sabiedrībā plaši tiražējuši un popularizējuši gan politiķi, gan dažnedažādi eksperti, gan masu mediji”.

Zīmīgi, ka nacionālā mēroga genocīds sākās vēsturiski vienlaicīgi kapitālisma „nometnē” un sociālisma „nometnē”. Pie „viņiem” sākums bija „reiganomikas” sociālās un ekonomiskās politikas kursa izsludināšana 1981.gadā. Pie mums – „perestroikas” kursa izsludināšana dažus gadus vēlāk. Abu politisko kursu mērķis bija kopīgs – speciāli ieslēgt papildus zaļo gaismu sociuma „spēcīgākajiem”, pārējo nācijas daļu atstājot bez valsts gādības un ļaujot katram ķepuroties pa dzīvi sava cilvēciskā potenciāla robežās.

Loģisks ir jautājums, vai ir iespējams apturēt sociālā darvinisma teorijas stutēto genocīdu pret tautu? Atbildot uz šo jautājumu, obligāti ir jāņem vērā divi objektīvie momenti.

Pirmkārt, sociālā darvinisma teorijas stutēto genocīdu pret tautu būtiski ietekmē un turpmāk vēl būtiskāk ietekmēs demogrāfiskā pāreja. „Baltās” rases norieta apstākļos nākotnē cīņa par eksistenci risināsies vēl saspringtākā atmosfērā.

Otrkārt, sestās paaudzes ražošanas iekārtu apkalpošanai vajadzēs ļoti neliels cilvēku skaits. Arī tas atsauksies uz cīņu par eksistenci. Acīmredzot, aktualitāti nezaudēs vārdi „Tie stiprākie, kuri izvēlējušies pareizās profesijas, dzīvo ļoti labi”.

Kā parasti, jāņem vērā arī subjektīvie momenti. Rietumu „vecās ģimenes” ļoti enerģiski vēršās pret jaunbagātnieku iznīcējiem, krasi nosodot viņu bazunēto sociālo darvinismu. Bet galvenais, cenšoties ierobežot viņu finansiālās mahinācijas. Savukārt tādā bijušajā sociālisma citadelē kā Krievija sabiedriskajā domā ir stingra pārliecība, ka kriminālā jaunbagātnieku „kreatīvā šķira” ir nacionālā nelaime, kas apdraud valsts rītdienu. Krievijas publiskajā telpā sociālā darvinisma apjūsmošana tiek kategoriski nosodīta. Šajā ziņā ļoti svētīgu darbību veic pareizticīgā baznīca.

Arī mēs Latvijā nevaram žēloties, ka sociālā darvinisma fani tiktu vienīgi lutināti. Saprota, pie mums sociālā darvinisma teorijas stutēto genocīdu pret tautu ļoti pamatīgi ietekmē patriotiskas un nacionāli atbildīgas politiskās un cita veida elites trūkums, kā arī inteliģences mazsīnība. Bet visvairāk tas, ka mums nav sava neatkarīga valsts un ne visai spīrgto tautu tas

pilnā mērā apmierina. Bet tāpēc tautai ir jāreķinās, ka tā var karāties uz sociālā darvinisma āķa, kā man patīk sacīt, līdz pasaules galam. Ja tauta būtu spirtāka un suverēns sociālais spēks, tad tā gribētu un spētu pretoties sociālā darvinisma āķa uzbrukumam. Jāņem ir vērā, ka tas nav vietējais āķis. Tas ir mūsu valstiskajā caurvējā nesen no citurienes ievazāts āķis. Latviešu intelektuālie spēki līdz XX gs.beigām neaizrāvās ar sociālo darvinismu.

Un pēdējais. Pamatoti var uzskatīt, ka aizvadītajos apmēram 100 gados cilvēki attīstītākajās valstīs nonāca apstākļos, kad nefunkcionē dabiskā izlase. Medicīna, antibiotikas, pārtikas programmas, dzīves materiālā līmeņa pieaugums ir galvenie faktori, sekmējot mirstības (un arī dzimstības) samazināšanos. Droši var teikt, ka attīstītākajās valstīs tagad vairs neeksistē dabiskā izlase vēsturiski klasiskajā variantā. Tādējādi izdzīvošana pārstāja būt atkarīga no cilvēku genotipa. Tā lomu, tēlaini sakot, uzņēmās kultūras genotips – kultūras spēja palīdzēt izdzīvot cilvēkiem un pēc iespējas ērtāk adaptēties dzīves vidē. Tagad cilvēku dzīve ir atkarīga no kultūras. Precīzāk – kultūras adaptācijas perfektuma. Dabiskās izlases vietā ir stājusies kultūra ar saviem adaptācijas instrumentiem. Arī sociālais darvinisms un tā aprūpētais jaunā tipa nacionālais genocīds ir atkarīgs no kultūras. Ja kultūra ir tendēta nodrošināt visiem cilvēkiem relatīvi vienādas eksistenciālās iespējas, tad minētajām destruktīvajām izpausmēm kā apzināti īstenotiem sociālajiem projektiem (pie mums – likumdošanas līmenī) nav gandrīz nekādas izredzes ietekmēt ļaužu likteni. Viena daļa no Latvijas tautas ir piedzīvojusi tādus laikus. Viena daļa nav piedzīvojusi un varbūt arī nekad nepiedzīvos.